

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת חיי שרה תש"פ¹

עפרון ולבן - הכסף מעל הכל

הלכות, ועולמות רוחניים לאין מספר תלויים בה. וא"כ, כשנחסרה אות משמו של עפרון, הפסיד עפרון עולמות שלמים שהיו יכולים להיות תלויים בו, ועתה הם אינם תלויים בו.

ולא רק אות משמו הפסיד עפרון, אלא פרשה שלמה הפסיד! אם היה עושה חסד עם אברהם ושרה - פרשה שלמה בתורה היתה כתובה לזכותו של עפרון, לספר על צדקותו ונדיבותו לבו, שזכה לגמול חסד עם אברהם אבינו ושרה אמנו. אבל עפרון מעדיף כסף על פני עשיית חסד עם אברהם ושרה, ולכן במקום פרשה שלמה לזכותו, כתובה בתורה פרשה שלמה בגנותו, שאמר הרבה ואפילו מעט לא עשה (רש"י שם). "איש רע עין... חסר יבאנו". יש לו פרשה של קמצן ושל רע עין.

חשבון הנפש - לא להיות כעפרון

אנו צריכים לשאול את עצמנו, אם אנו איננו הולכים לפעמים בדרך הזאת, שבעד הנאות עולם הזה אנו מוותרים על עולמות רוחניים שלמים. כל אחד יבחן את עצמו, אם לא קורה לפעמים, שבעד כל מיני הנאות עוה"ז הוא מפסיד דברים שיכולים היו לזכות אותו ביותר עוה"ב. אם יש לו הזדמנות ללמוד והוא לא לומד, או לדקדק יותר במצוות וכד', והוא לא עושה כן בגלל עניני עולם הזה, מי יודע כמה עוה"ב הוא מפסיד.

ה"חפץ חיים" בדק ומצא, שאדם יכול להוציא מפיו כמאתים מילים בדקה; וממילא, אם הוא לומד תורה, הוא יכול לקיים כמאתים מצוות עשה בדקה! ("תורת הבית" פרק ב') מי יודע כמה פעמים ביטלנו כמה מאות מצוות עשה. צריך לעשות חשבון הנפש על זה. הגר"א בסוף כל שנה היה עושה חשבון, ויצא לו שדקות ספורות בלבד ביטל תורה במשך כל השנה. זה הגר"א. כמה ביטול תורה יש לנו, או שאר דברים שביטלנו?....

ה"יסוד ושורש העבודה" מזהיר מאד על מצות ישיבה בסוכה, שלא לצאת מהסוכה שלא לצורך, ולא להתעכב מחוץ לסוכה שלא לצורך, אלא לסיים מהר מה שצריך לסיים ולחזור מיד לסוכה, כי בכל שהות שאדם שוהה מחוץ לסוכה הרי הוא מפסיד מאות ואלפי מצוות עשה של 'בסוכות תשבּו'. ומה יענה ליום הדין? ... ("יסוד ושורש העבודה" שער י"א פרק י"ב).

כך צריך להיות גם בדברים אחרים. זהו חשבון שכדאי תמיד לעשות בכל דבר ודבר.

מתי אוהב לבן הארמי לרוץ?

בהמשך הפרשה אנו פוגשים "צדיק" נוסף. גם הוא היה יכול לזכות לפרשה שלמה שמדברת בשבח, אבל בגלל

רע עינו של עפרון, ותוצאותיו

התורה מספרת: "וישמע אברהם אֵל עֶפְרוֹן, וַיִּשְׁקַל אֲבְרָהָם לְעֶפְרוֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דָּבַר בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת" (בראשית כג, טז).

מה פירוש "וישמע אברהם אֵל עֶפְרוֹן, וַיִּשְׁקַל לְעֶפְרוֹן אֶת הַכֶּסֶף"? הרי עפרון כלל לא רצה כסף! "אֲרָץ אֲרָבֶעַ מֵאוֹת שְׁקָל כֶּסֶף בֵּין שְׁנֵי אוֹהֲבִים כְּמוֹנוּ מִה הִיא חֲשׂוּבָה? לְכֻלּוֹם! אֲלֵא הִנֵּחַ אֶת הַמָּכֵר, וְאֶת מֵתֵךְ קְבוּרָה" (רש"י שם, טו). כך אמר עפרון. הרי שויתר על התשלום המגיע לו!

אלא שאברהם שומע לא רק עם האזניים. הוא שומע גם עם השכל. אם עפרון נוקב בסכום מוגדר - "אֲרָץ אֲרָבֶעַ מֵאוֹת שְׁקָל כֶּסֶף בֵּין שְׁנֵי וְבֵינֵךְ מִה הוּא" - אז "די לחכימא ברמיזא" (רשב"ם שם, טז). אברהם מבין שזה הסכום שעפרון רוצה לקבל, לכן, "וישמע אֵל עֶפְרוֹן" - אל הרצון האמיתי של עפרון - "וישקל אברהם לְעֶפְרוֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דָּבַר בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת".

וכשעפרון כבר "מתגמש" ו"מסכים" לקבל כסף, אז זה עד הסוף! "נטל ממנו שקלים גדולים שהן קנטרין, שנאמר: 'עֵבֶר לְסִחָר', שמתקבלים בשקל בכל מקום, ויש מקום ששקליהן גדולים, שהן קנטרין" (רש"י שם). ערכם של הקנטרין הוא פי מאה (!) ממתבע רגילה של שקל, בזמן התורה (עי' בכורות נ, א). והנה, מצד הדין, כשאומרים מחיר, מתכוונים למטבע המקובלת באותו מקום שבו התבצעה העיסקה, ואם עומדים בחברון, אז הכונה היא למטבעות של חברון, לא של מקום אחר. אבל זה הוא עפרון. כשהוא כבר לוקח, הוא לוקח בהידור. "שקלים גדולים, שמתקבלים בכל מקום". שלא תהיה לו בעיה, אם ירצה להוציא אותם במקום אחר.

עפרון מדבר על "לתת" לאברהם, אבל באמת הוא רוצה לקבל. חז"ל אמרו על עפרון: "נִבְהָל לְהוֹן אִישׁ רַע עֵין, וְלֹא יָדַע פִּי חֶסֶר יְבִאָנוּ" (משלי כח, כב). "נִבְהָל לְהוֹן אִישׁ רַע עֵין - זה עפרון, שהכניס עין רעה בממונו של צדיק; וְלֹא יָדַע פִּי חֶסֶר יְבִאָנוּ - שחֶסְרָתוֹ הַתּוֹרָה נִא"ו" (ב"ר נח, ט), שבכל הפרשה נכתב 'עפרון' מלא, ובסופה נכתב 'עפרן' חסר (בראשית כג, טז). [וציין עוד בעל הטורים (שם), ש'רע עין' בגימטריא - ארבע מאות; וכן 'עפרן' בגימטריא - ארבע מאות (וכן הביא רש"י בדה"א טז, יא). שבגלל ארבע מאות שקל כסף שנטל 'רע עין' זה מאברהם, חסרתו התורה וא"ו נקרא 'עפרן'].

וצריך להבין: איזה מין עונש הוא זה לעפרון, שחֶסְרָתוֹ הַתּוֹרָה נִא"ו? וכי אכפת לעפרון איך יכתב שמו בתורה? התשובה היא, שאות נוספת בתורה איננה סתם עוד טיפת דיו של הסופר. בכל אות בתורה רמוזים תְּלֵי תְּלֵים של

ואולם התורה מגלה לנו, שגם מידה זו לא היתה ללבן. לבן עצמו סותר אותה. כשלבן מזמין את אליעזר לביתו (לאחר שנוכח לראות שיש ברשותו נזמים וטבעות יקרים), אומר לבן לאליעזר: "למה תעמד בחוץ, וְאֲנִי פְּנִיתִי הַבַּיִת וּמְקוֹם לְגַמְלִים" (שם כד, לא). ממה פְּנִיתִי הַבַּיִת? - מעבודה זרה (רש"י שם). אין תרפים אצלי בבית. הבית שלי הוא "גלאט כשר", ואתה יכול להתארח בו.

מה קורה כאן? כיצד סילק לבן מביתו את התרפים החשובים לו כל כך, שְׁכַח טרח אחר כך לחפש אותם ולהשיבם אליו?

התשובה היא, שבראש סולם הערכים של לבן לא עומדת האמונה (ולו אמונת ההבל שלו), אלא הכסף! כסף חשוב בעיני לבן יותר מן התרפים. ולכן, כאשר אמונתו בתרפים מתנגשת עם הערך של "כסף" - הכסף מעל הכל, והוא מוכן לזרוק את אלהיו מן הבית כדי להכניס אליו אדם עשיר. ברגע שיש נזמים וטבעות - אין אלהים. זורקים אותם החוצה. בשביל לרדוף אחרי יעקב - העבודה זרה היא תירוץ טוב. אבל כשיש גם כסף בתמונה - הכסף קודם לכל.

הרי שגם לבן, במקום לקבל פרשה בתורה לזכותו, איך הוא מכניס אורחים וגומל חסד לאברהם ליצחק ולרבקה, במקום זה הוא זוכה לפרשה בתורה שמדברת בגנותו. והכל בגלל תאוות הממון שלו.

כסף - שיקול רציני אצל לבן גם כשעושים

שידוך עם צדיק

אליעזר בא ומציע למשפחתה של רבקה חתן נפלא - את יצחק אבינו. מה אליעזר מספר להם על החתן המיועד? הוא לא מספר שיצחק נעקד על גב המזבח. כנראה שהוא מבין, שאת האנשים האלה פרט כזה לא כ"כ מעניין. הוא מספר שיש לאבא שלו גמלים וחמורים (ע"י שם כד, לה). או! זה מעניין! נעקד על גבי המזבח, זה לא כ"כ מעניין. גמלים וחמורים, זה מעניין.

כמדומני אומרים, שלכן כשאליעזר מדבר אל אברהם, הוא אומר: "אוֹלֵי לֹא תֵאָבֶה הָאִשָּׁה לְלֶכֶת אִתִּי" (שם, ה). "אוֹלֵי" - כתוב עם וא"ו. לעומת זאת אח"כ, כשהוא מספר על כך ללבן ובתואל, כתוב: "וְאָמַר אֶל אֲדֹנָי, אֲלֵי לֹא תֵלֶךְ הָאִשָּׁה אִתִּי". "אֲלֵי" - בלי וא"ו. למה בלי וא"ו? מביא רש"י מחז"ל: "אֲלֵי כתיב. בת היתה לו לאליעזר, והיה מחזר למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו. אמר לו אברהם: בני ברוך ואתה ארור⁴, ואין ארור מדבק בברוך". והשאלה ידועה⁵: למה נרמז ענין זה דווקא כאן, כשאליעזר חוזר ומספר את הדברים לפני לבן ובתואל. והרי לכאורה המקום המתאים יותר לרמז לענין זה הוא בפעם הראשונה, כשאליעזר מדבר עם אברהם, שהרי משאלה זו היתה מופנית כלפי אברהם, ולא כלפי לבן ובתואל.

יש שתירצו, שבהתחלה אליעזר באמת הביין שבתו אינה מתאימה ליצחק. אבל כשהוא רואה איזה מחותנים אברהם מקבל, הוא אומר לעצמו: אם אלה יכולים להיות מחותנים לאברהם, אז למה לא אני?... גם אני יכול להיות מחותן לאברהם!⁶...

גם אח"כ, כשלבן מקבל את יעקב כחתן, במקום לשמוח

תאות הממון שלו - הוא זוכה להיפך הגמור. "זוכה" לפרשה שלמה המדברת בגנותו.

כשלבן שומע על אליעזר עבד אברהם שהגיע לארם נהרים ומחפש מקום לינה - "וַיִּרְץ לָבֶן אֶל הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל הָעֵינָן... וַיֹּאמֶר: בּוֹא בְרוּךְ ה'! לְמָה תֵעַמַּד בַּחוּץ, וְאֲנִי פְּנִיתִי הַבַּיִת וּמְקוֹם לְגַמְלִים" (בראשית כד, כט-לא). לכאורה - צדיק כמו אברהם אבינו. אברהם רץ לקראת אורחים (שם יח, ב), וגם הצדיק הזה רץ לקראת אורחים. רק שמע שליד המעיין עומד אדם המחפש מקום להתאכסן בו, ומיד הוא רץ להזמין אותו לביתו.

אבל האמת היא, שלא רצון לקיים מצוות הכנסת אורחים הוא שגרם ללבן לרוץ אל אליעזר. הסיבה האמיתית לריצתו של לבן היא אחרת לגמרי. "וַיְהִי כִּרְאֹת אֶת הַנְּזָם וְאֶת הַצְּמִידִים עַל יְדֵי אֶחָתוֹ, וַיִּשְׁמְעוּ אֶת דְּבָרֵי רַבֵּקָה אֶחָתוֹ לְאָמֹר כֹּה דָבַר אֱלִי הָאִישׁ - וַיָּבֹא אֶל הָאִישׁ" (שם כד, ל). "למה רץ ועל מה רץ? - ויהי כראות את הנזם". אמר: עשיר הוא זה, ונתן עיניו בממונו" (רש"י שם, כט). אם לא היה רואה את הנזם ואת הצמידים שנתן אליעזר לרבקה, לא היה לבן רץ לקראת האורח. איש אחד מחפש מקום ללון? - שיישן בשדה, על יד הבאר. אבל אם יש לו נזמים וצמידים, זה כבר דבר אחר. איש כזה צריך להכניס הביתה.

במקום שתהיה ללבן פרשה בתורה, איך הוא גומל חסד לקרובים שלו - ואברהם הרי היה קרובו - הוא "זוכה" לפרשה שמדברת בגנותו, על תאות הממון שלו. כי כסף וזהב מענינים את לבן יותר מהכל, ולכן - זה מה שנכתב עליו בתורה.

אחרי שנים רבות, כשיעקב מגיע לארם, שוב רץ לבן לקראת האורח. "וַיְהִי כִשְׁמַע לָבֶן אֶת שְׁמַע יַעֲקֹב בֶּן אֶחָתוֹ - וַיִּרְץ לֵקְרָאתוֹ², וַיִּתְבַּק לּוֹ וַיִּנְשָׁק לּוֹ וַיְבִיאֵהוּ אֶל בֵּיתוֹ" (שם כט, יג). מה מטרת הריצה הפעם? אולי הפעם הוא כבר רץ לשם מצוה? אומרים חז"ל: "וַיִּרְץ לֵקְרָאתוֹ - כסבור ממון הוא טעון. וַיִּתְבַּק לּוֹ - שמא זהובים הביא, והינם בחיקו. וַיִּנְשָׁק לּוֹ - שמא מרגליות הביא והם בפיו" (רש"י שם). אחרי כל השנים שעברו מאז ביקורו של אליעזר - כמעט מאה שנה³ - לבן נשאר לבן. כשהוא רץ, זה רק בגלל שנדמה שיש כאן כסף. אחרת - לא היה רץ.

מה יותר חשוב ללבן - עבודה זרה או כסף?

והנה, עם כל מה שיש לנו לומר בגנותו של לבן הארמי - א' מרמה את יעקב בנישואיו לבנותיו, ב' מרמה בעניני ממונות [הַחֲלָף אֶת מְשַׁפְּרֵתִי עֲשֶׂרֶת מְנִים" (שם לא, ז), ג') חשוד על שפיכות דמים (רצה להרוג גם את אליעזר וגם את יעקב ובניו), ד' עובד עבודה זרה (ע"י רש"י שם לא, יט) - בכל זאת, יש לכאורה גם נקודה חיובית אצל לבן. יש ללבן יחס של כבוד לאלקות. כשנדמה לו שיעקב גנב את התרפים, הוא רודף אחריו וזועק: "לְמָה גִּנַּבְתָּ אֶת אֱלֹהֵי" (שם, ל) אמנם עבודה זרה היא עבירה חמורה מאד, מן העבירות שצריך ליהרג ולא לעבור עליהן, אך בכל זאת יש גם צד חיובי בכך שאדם מכבד אלהות, ואפילו היא פסולה ואסורה. כי ניתן לראות מכך, שישנה בָּאדם זה הערכה ונטיה לרוחניות, וצעדיו אינם מונחים מְשַׁקְּלִים גשמיים בלבד.

הכתוב, בְּעֵבֶדוֹ הַשֵּׁנִי, ולא היתה העבודה בשמחה".
 עֲבַדְתָּ אֶת ה', קִיַּמְתָּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת, אבל בלי שמחה. לכן,
 צִרִיךְ לַלְמוּד וּלְעִשׂוֹת בְּשִׂמְחָה, לא בשביל כסף, לא בשביל
 זהב, לא בשביל משהו אחר, רק מתוך שמחה בעבודת ה'.
 אם לא, אז ח"ו העונשים הכבדים של התוכחה. אבל אנחנו
 איננו רוצים אלא לעבוד את ה' בשמחה, בלב טוב כל
 הימים, לא בגלל ממון או כל דבר אחר, רק מאהבת ה' ויראת
 ה', ונזכה לכל טוב, אמן.

על חתן כזה שה' שלח לו, שאין כדוגמתו, הוא מנצל אותו
 כרועה צאן, ועוד מנסה לרמות אותו עם הבנות. במקום
 לקחת את החתן הנפלא הזה ולשלוח אותו ללמוד בכולל או
 להיות נביא - הוא שולח אותו להיות רועה צאן. זה
 "תכלעס". לכן במקום שיהיה נזכר לשבח על השתדלות
 לעזור לאבות, הוא נזכר לגנאי.

כשיהודי מתחיל לספר ביציאת מצרים בליל הסדר, או
 כשמביא ביכורים למקדש וקורא מקרא ביכורים (דברים כו, ה-
 ו), הוא מתחיל ב"אָרְמִי אֵבֶד אָבִי". לכן הארמי רצה לאבד
 את אבי. אחרי כל ההצגות של הכנסת האורחים, לכן
 האמיתי הוא לבן הארמי שרצה לאבד את אבא.

אז אנחנו ב"ה עושים מצוות, ועובדים את ה', אבל
 אפשר לעשות יותר באהבה וביראה. תמיד אפשר להתחזק
 עוד יותר באהבה וביראה, ובשמחה. הרי התוכחה הנוראה
 שבתורה באה ח"ו "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ
 בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב מֵרֵב כָּל" (דברים כח, מז). "יאשימנו

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
 וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת
 "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז", ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי
 אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר בפרשתנו שציין אליו הרב שליט"א במאמרו: "וַיִּהְיֶה חַיִּי שְׁנָה מֵאָה שְׁנָה... וַתָּמַת שְׁנָה... וַאֲחֵרֵי כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת שְׁרָה אִשְׁתּוֹ אֶל
 מְעַרְת שְׁרָה הַמְּכַפְלָה" (בראשית כג, א-יט) ⇔ "וַיֵּלֶךְ יִצְחָק וַיִּשְׁכַּח אֶת שְׁרָה אִשְׁתּוֹ... וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק
 וַיִּשְׁמַע אֶל פְּנֵי אֵל מְעַרְת הַמְּכַפְלָה... שְׁמָה קָבַר אַבְרָהָם וְשְׁרָה אִשְׁתּוֹ" (שם כה, ז-י). [הקשר הוא כפול: 1) מנין חיי שרה, מיתתה וקבורתה
 במערת המכפלה - מנין חיי אברהם, מיתתו וקבורתו במערת המכפלה; 2) בשני המקומות - בתחילת הפרשה ובסופה - נזכרת קבורת שרה
 במערת המכפלה].

קשר נוסף: "וַיִּהְיֶה חַיִּי שְׁנָה מֵאָה שְׁנָה וְעֶשְׂרִים שְׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים שְׁנֵי חַיִּי שְׁנָה, וַתָּמַת שְׁרָה" וכו' (שם כג, א-ב) ⇔ "וַיֵּלֶךְ יִצְחָק וַיִּשְׁכַּח אֶת
 מְעַרְת שְׁרָה וְשָׁלְשִׁים שְׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים, וַיִּגְדַּע וַיִּקְמַת וַיֵּאָסֵף אֶל עַמּוּנוֹ" (שם כה, יז). [הקשר הוא: מנין שנות אשת אברהם ומיתתה - מנין שנות בן
 אברהם ומיתתו].

קשר נוסף: "וַיִּקְמַת שְׁרָה עֶפְרוֹן... לְאַבְרָהָם לְמַקְנָה לְעֵינֵי בְנֵי חֵת" וכו' (שם כג, יז-יח) ⇔ "הַשְּׁדָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי חֵת" (שם כה,
 י).

2. וכפי שיבואר בהערה הבאה, לבן כבר לא היה צעיר, אלא לפחות בן מאה שנה. ע"ש.

3. רבקה נישאה ליצחק כשהיה בן ארבעים (בראשית כה, כ), וילדה את יעקב כשיצחק היה בן ששים (שם, כו). יעקב עזב את בית הוריו
 כשהיה בן ששים ושלוש (רש"י שם כח, ט), ארבע עשרה שנה נטמן בבית מדרשו של עבר (שם), ואז הלך לחרן (שם). נמצא שעברו כתשעים
 ושבוע שנה משעה שנפרדה רבקה מלבן אחיה ונישאה ליצחק, עד שהגיע יעקב בנה לחרן ונפגש שוב עם לבן.

4. מובא במדרש (ויק"ר יז, ה), שאליעזר הוא כנען בן חם, שנתקלל ע"י נח: "אָרוּר כְּנַעַן, עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו" (בראשית ט, כה).

5. וכבר הקשה כן המהר"ל ב"גור אריה" (בראשית כד, ט). ע"י שם מה שחירץ.

6. ולפי ביאור זה, מה שמובא ברש"י שאברהם אמר לו: "בני ברוך ואתה ארוך, ואין ארוך מדבק בברוך", אין הכוונה שאברהם באמת אמר
 לו כן, שהרי אליעזר כלל אל דיבר על כך עם אברהם. אלא הכוונה היא, שהכל היה מהרהורי לבו של אליעזר, שהוא שאל את עצמו למה לא
 יהיה הוא עצמו מחותן עם אברהם. ועל זה הוא השיב לעצמו, שאילו היה שואל על כך את אברהם, ודאי היה אברהם אומר לו: "בני ברוך
 ואתה ארוך, ואין ארוך מדבק בברוך". וזו תשובה ניצחת, למה אליעזר אינו ראוי להיות מחותן עם אברהם, ובתואל כן ראוי. כי אליעזר היה
 מצאצאי כנען הארוך, ובתואל לא היה מצאצאי כנען הארוך.

[ואף שרש"י מציג את הדברים כאילו היתה כאן שיחה שנערכה בין אברהם ואליעזר - כן דרכם של חז"ל לתאר ענינים כאלו באופן כזה, אף
 כשלמעשה שיחה כזו לא התקיימה בפועל (ע"י למשל ע"ז יז, א שיחה בין רבי אלעזר בן דורדיא לבין ההרים והגבעות, השמים והארץ, החמה
 והלבנה, הכוכבים והמזלות. ובפשטות אין הכוונה לשיחה של ממש שהתקיימה ביניהם, והוא רק דרך של חז"ל למסור את הדברים בצורה
 כזו)].